

PATRIMONIUL ARCHITECTONIC NAȚIONAL ÎN REFLECȚII ARTISTICO-PLASTICE

Angela MUNTEANU, doctor

Departament Arhitectură,

Facultatea Urbanism și Arhitectură, Universitatea Tehnică a Moldovei

ORCID: 0000-0003-4671-022X

angela.munteanu@arh.utm.md

Rezumat: Cercetarea reflectă autenticitatea poporului ca formă etnică a unui neam, care se definește prin patrimoniul său cultural, un tezaur național specific stilistic, prin opere de artă vizuală de arhitectură, sculptură, pictură, grafică și alte forme artistice, repere ale unei civilizații, menite să păstreze vie amintirea unor evenimente, personalități și valori. Tezaurul patrimoniului cultural este elementul esențial al unui popor, unul de legătură între trecut și prezent, între generațiile de ieri și azi, cu tradiții milenare ale neamului, spre conservare și moștenire pentru generațiile viitoare.

Pe parcursul istoric poporul basarabean a moștenit tradiții specifice locale de arhitectură constructivă publică, locativă și religioasă, bazată pe principii de construcție moștenite de la meșterii populari transmise din tată-n fiu, apoi sunt modernizate de specialiști din domeniu, arhitecți locali sau din afară.

Astăzi Republica Moldova moștenește un patrimoniu arhitectural istoric modest în comparație cu alte țări, însă programele de stat de restaurare și reconstruire a clădirilor importante ne readuc frumusețea și podoaba arhitectonică de odinioară. O altă posibilitate de studiu al patrimoniului arhitectural național construit de exterior și interior, îl putem urmări în pânzele plasticienilor în diferite perioade de timp în picturi, grafice, reliefuri ș.a., un adevăr istoric al neamului.

Cuvinte-cheie: patrimoniu, moștenire, istorie, popor, arhitectură, operă de artă, tradiție

Аннотация: Исследование отражает аутентичность народа как этнической формы нации, которая определяется его культурной принадлежностью, национальным достоянием, специфической стилистики, произведениями изобразительного искусства, архитектурой и скульптурой, живописью, графикой и другими художественными формами, ориентирами цивилизации, призванными сохранить память о событиях, личностях и ценностях нации. Изучение культурного наследия является важнейшим элементом народа, элементом связи между прошлым и настоящим, между вчерашним и сегодняшним поколениями, с тысячелетними традициями нации, к сохранению и наследию для будущих поколений.

В исторический период бессарабский народ унаследовал специфические местные традиции общественной, жилой и религиозной конструктивной архитектуры, основанные на строительных принципах, унаследованных от народных мастеров, передаваемых от отца к сыну, затем они модернизируются специалистами в этой области, местными или внешними архитекторами.

Сегодня Республика Молдова наследует скромное историческое наследие по сравнению с другими странами, но государственные программы по реставрации и реконструкции важных зданий возвращают нам красоту и архитектурное украшение прошлых лет. Еще одной возможностью изучения национального архитектурного наследия, построенного по экстерьеру и интерьеру, мы можем проследить его в полотнах художников в разных периодов времени в живописи, графиках, рельефах и т.д., историческую правду народа.

Ключевые слова: наследие, история, народ, архитектура, произведение искусства, традиции

Abstract: *The research reflects the authenticity of the people as an ethnic form of a nation that is defined by its cultural partimonium, national treasure specific stylistic, works of visual art - architecture, sculpture, painting, graphics and other artistic forms, landmarks of a civilization, meant to keep alive the memory of events, personalities and values.*

The study of cultural heritage is the essential element of a people, one of connection between the past and the present, between the generations of yesterday and today, with millenary traditions of the nation, towards conservation and heritage for future generations.

During the historical period, the Bessarabian people inherited specific local traditions of public, residential and religious constructive architecture, based on building principles inherited from folk craftsmen transmitted from father to son, then they are modernized by specialists in the field, local or outside architects.

Today, the Republic of Moldova inherits a modest historical heritage compared to other countries, but the state programs for the restoration and reconstruction of important buildings bring us back the beauty and architectural adornment of yesteryear. Another possibility of studying the national architectural heritage built by the exterior and interior, we can follow it in the canvases of the plasticians in different periods of time in paintings, graphs, reliefs, etc., a historical truth of the nation.

Keyword: *history, people, architecture, work of art, tradition*

„Patrimoniul arhitectural înseamnă tradiție, viața și istoria unui neam”

/Peter Zumthor/

Introducere

Istoria unui poporului ca formă etnică a neamului se definește prin patrimoniul arhitectonic al său cultural, tezaur național, a specificului stilistic, al operelor de artă vizuală cele de arhitectură, sculptură, pictură, grafică și alte forme artistice, repere ale unei civilizații, menite să păstreze vie amintirea unor evenimente, personalități și valori. Patrimoniul arhitectural este elementul esențial al unui națiuni, unul de legătură între trecut și prezent, între generațiile de ieri și azi, cu tradiții milenare ale neamului, spre conservare și moștenire pentru generațiile viitoare [1].

Din perioada antică construcțiile arhitectonice trebuiau să întrunească calități spre *duritate, utilitate și frumusețe*, componente variabile descrise de arhitectul roman Marcus Vitruviu, *Despre arhitectură în X volume (De architectura)*, un tratat al arhitecturii sacre și laice grecești și romane, dedicată împăratului Octavian Augustus [2, p. 57]. Astfel, un edificiu construit are la bază trei calități, prin aspectul său estetic în armonie cu proporția, simetria și echilibrul, care și astăzi în secolul XXI aceste teorii sunt prioritare.

Edificiile arhitectonice întrunesc abilități expresiv artistice atât la exterior cât și interior prin armonia conceptului construit, care transmit frumusețe și asigură utilitate prin organizarea spațiului interior, oportun activităților umane: trai, muncă, distracție, etc. Prin urmare, edificiile de arhitectură, forme construite cu calități estetice de la simple construcții ale străbunilor, reprezintă moștenirea și parte a patrimoniul național [3].

Scut istoric al patrimoniului arhitectonic construit

Pe parcursul său istoric poporul basarabean a dobândit tradiții specifice locale de arhitectură vernaculară (fig. 1. a, b, c). Construcții arhitectonice cu destinație publică, locativă și religioasă edificate pe principii de construcție moștenite de la meșterii populari transmise din tată-n fiu, care apoi sunt modernizate de specialiști din domeniu, arhitecți locali sau invitați din străinătate [4].

Figura 1. Case basarabene vernaculare, secolul XIX-XX

Pe teritoriul actual al Republicii Moldova au fost conservate în mai multe localități casele autentice, care reprezintă un compartiment important al patrimoniului cultural național, valorificat din punct de vedere științific, dar și turistic, promovând istoria și tradiția neamului.

Figura 2. Interiorul modest al locuinței basarabene

În studiul elaborat pe teritoriul țării am depistat o serie de trăsături comune legate de varietatea arhitecturii populare, vernaculare, generate de factorii geografici, antropici, economici, spirituali, care și-au găsit reflectare în creația orală, muzică, arte vizuale, etc. Prin urmare, analizând colecțiile muzeilor naționale pe teritoriul Republicii Moldova, în sălile de expoziții descoperim un tabloul istoric deosebit al arhitecturii de exterior și interior tradițional (fig. 1, a, b, c; 2), [5, 6].

Concepte de proiectare, la care distribuirea spațiului în locuințele vernaculare se aseamănă cu construcțiile țărilor limitrofe, prin utilizare de materiale: lemn, lut amestecat cu paie, pogojini sau olane, șindilă pentru acoperiș etc. Locuințele vernaculare basarabene inițial erau formate din una (bordeie, cocioabe, bojdeucă), două, trei odăi. Casele formează spații modeste cu antreul, un coridor de unde trecem în odaia pentru bărbați și odaia pentru femei, camera de zi unde se desfășurau majoritatea activităților vitale, iar mai deosebită este casa mare, spațiul pentru evenimente deosebite din viața familiei. În totalitate, aceste elemente și principii formează patrimoniul arhitecturii tradiționale, care au avut un rol semnificativ în dezvoltarea materială și spirituală a poporului, au contribuit la păstrarea mediului identității etnice al basarabenilor, astăzi devenite muzee ale ținutului natal [7].

Patrimoniul arhitectural național în reflecții plastice

Astăzi Republica Moldova moștenește un patrimoniu istoric modest în comparație cu alte țări, însă programele de stat de restaurare și reconstruire a clădirilor importante ne readuc frumusețea și podoaba arhitectonică de odinioară. O altă posibilitate de studiu al patrimoniului arhitectural național construit de exterior și interior, îl putem urmări în pânzele plasticienilor în diferite perioade de timp în picturi, grafice, reliefuri ș.a., un adevăr istoric al neamului [8].

Peisajul arhitectonic constituie un subiect important în studiul dezvoltării monumentelor de arhitectură din diferite perioade abordat de artiștii plastici în timp și spațiu. Imagini ale peisajului arhitectonic rural și urban, dar și compoziții a spațiului interior sunt reflectate într-o varietate de compoziții de gen, portret sau peisaj. Un spectru amplu pentru cercetări a istoricului arhitectonic local. Mesajul artistic exprimă imaginea vizuală a construcțiilor arhitectonice distruse, ele fiind o parte a identității naționale, a patrimoniului valoric al neamului din diferite perioade istorice, un adevăr istoric gravat în lucrările pictorilor [9].

Frumusețea patrimoniului construit, pe lângă care mulți „*trec cu ochii larg deschiși, fără să-l sesizeze*”, spunea, André Lhote (1885–1962) pictor și pedagog francez o simțea organic, o vedea cu pleoapele lăstate: „*Așezat în fața șevaletului, ca un neofit în fața altarului, având să pătrundă tainele meșteșugului, el va percepe imagini a monumentelor arhitectonice generat de intensitate emoțională față de opere de artă construite...*” [10, p. 6].

Semnificațiile peisajului arhitectonic oglindit printr-un fragment de interior modest, precum este cel al bojdeucii lui Ion Creangă, din Humulești, o pictură zugrăvind odaia mică, sărăcăcioasă și întunecată, unde discută cu prietenul Mihai Eminescu. Conștiința privitorului decupează o imagine istorică a modului de trai și mediu, plan și spațiul unui living, materiale și mobilier, tradiționalismul mesajului este să producă o bucurie estetică (fig. 3), [11].

Figura 3. Interiorul și casa-bojdeucă din Humulești a scriitorului Iona Creangă unde se apleacă asupra buchiei împreună cu prietenul său Mihai Eminescu

Peisajul interiorului, potrivit esteticianului Rosario Assunto (1915-1994), este un element într-un sistem complex ce cuprinde deopotrivă spațiul, locul și timpul - este o reprezentare a unui spațiu extrem de deschis [12, p. 472]. Prin urmare, peisajul arhitectonic al locuințelor vernaculare sau monumentele de construcție urbane reprezintă doar o parte a unei tendințe de redescoperire a imaginii, a misterului, un sentiment de înduioșare față de priveliștea ulicioarelor, de istoria epocilor îndepărtate.

Astăzi multe din aceste relievi nu au rezistat în timp, dar aspectul său de altă dată a rămas pentru totdeauna întipărit pe pânza picturii și graficilor ale artiștilor plastici, de la cocioabe la conace domnești.

Locuințe înglobate în sol cu geamuri mici, construcție alungită destinată cu spații pentru oameni și animale este lucrarea de Vladimir Ocușco, *Cocioabă* (1881) sau pictura *Mahala din Chișinău. Iarna* (1942) de Auguste Baillayre ce ogilidește arhitectura orașului Chișinău ori pictura de Eleonora Romenescu, *Casă țărănească* (1980), priveliste a casei țărănești cu acoperiș gârbovit de timp susținut de coloane cioplite în lemn (fig. 4, a, b, c). Istoria arhitecturii zugrăvite reprezintă lucrările autorilor Nina Arbore, *Cocioabă Grădina pictoriței* (1935), Eleonora Romenescu, *Casă țărănească*, Șneer Cogan, *Peisaj. Începutul secolului XX* (fig. 5, a, b, c). Prin pictură citim istoria neamului în timp, vestigiu al arhitecturii vernaculare basarabene [13].

Figura 4. a) Vladimir Ocușco. *Cocioabă* (1881), ulei/pânză, (cu semnătura autorului), ANRM;
b) Auguste Baillayre. *Mahala din Chișinău. Iarna* (1942) ulei/pânză;
c) Eleonora Romenescu. *Casă țărănească* (1980), ulei/pânză, MNAM

Figura 5. a) Nina Arbore. *Cocioabă Grădina pictoriței* (1935), acuarelă/hârtie;
b) Eleonora Romenescu. *Casă țărănească*, tuș/hârtie;
c) Șneer Cogan. *Peisaj, începutul secolului XX*

Spațiul, locul și durata sunt coordonatele unei realități pe care omul contemporan le cunoaște în ipostazele ei concrete după picturile măștrilor autohtoni din diferite timpuri sunt reprezentări istorice care păstrează memoria vie a tezaurului arhitectonic național, pentru urmași.

Monumentele arhitectonice devin o istorie zugrăvită a trecutului, imprimate în simboluri, culori și forme, reprezentând un izvor inesecabil al patrimoniului arhitectonic național.

Peisajul arhitectonic al priveliștilor natale cuprind vaste spații largi cu podgorii și codri, sate și orașe, centrate cu un lăcaș sfânt, care domină punctul compozițional.

Edificii de arhitectură sacră cu imagini imprimate a mănăstirilor rupestre sunt spre exemplu, tripticul *Mănăstiri rupestre*, (1997) de pictorul și criticul de arte, profesorul Eleonora Brigalda-Barbas, o lucrare monumentală a patrimoniului național cu amintiri profunde ale trecutului arhitecturii sacre rupestre (fig.6), [13].

Figura 6. Eleonora Brigalda-Barbas. Mănăstiri rupestre, triptic 1997, ulei/pânză

Promovarea, restaurare, dar și cercetarea prin schițe și lucrări artistice de durată a patrimoniului național arhitectonic este domeniu important și pentru studenții arhitecți din cadrul Universității Tehnice a Moldovei, înfăptuirea proiectelor de arhitectură importante de dezvoltare, de restaurare și reabilitare a tezaurului arhitectonic național. Studii de cercetare efectuate plein-air prin lucrări de bază, pictură și grafice cu multe schițe și fragemente a monumentelor de arhitectură urbană și rurală a bisericilor țintă a centrului localității din toate timpurile sau edificii sociale, la țară cu case țărănești din lut cu o prispă și coloane din lemn sau piatră cu incrustații, acoperite cu stuf, cu o poartă la intrare, toate ne reprezintă identitatea națională a neamului (fig. 7), [14].

Figura 7. Arhitectură urbană istorică, vernaculară în viziunea studenților arhitecți

Concluzii:

În concluzie menționăm importanța valorificării patrimoniului arhitectural în reflecții plastice, elemente ale tradițiilor naționale, astăzi devine o sursă de inspirație pentru pictori, arhitecți și pasionați de frumos. Lucrări unde citim mesaje artistice printr-o interpretare originală, motivată de limbajul comun al procedeelor plastice și de maniera stilistică, proprie pentru fiecare creator. Promovarea patrimoniului arhitectural, tezaur național incontestabil pentru recunoașterea noastră ca un popor cu identitate și tradiții este datoria fiecăruia. Abordarea tematicii peisajului arhitectonic, în lucrările plasticienilor, studenților și elevilor, generațiilor în creștere alcătuiește o etapă însemnată, nu numai în creația pictorilor, dar și în istoria națională de promovare a identității și patrimoniului arhitectural.

Hegel, filosof și estetician german spunea, - *”Artistul aparține timpului său, trăiește din moravurile și obiceiurile acestui timp, îi împărtășește concepțiile și reprezentările”*. Acțiunile de promovare a patrimoniului arhitectural necesită să fie realizat prin diferite proiecte ce aduc la amplificarea semnificativă a interesului pentru tezaurul național construit al Republicii Moldova.

Confirmare

Această lucrare este un rezultat al proiectului științific „Programe postdoctorale” pentru anii 2021-2022, prioritate: Provocări societale, intitulat: Stilistica morfologică în design interior, arhitectură, arte plastice din Moldova, cu cifrul 21.00208.8007.11/PD.

Referințe bibliografice:

1. Monumentele de arhitectură. [online]. pagină disponibilă din 19.03.2011 [accesat 16 februarie 2022]. Disponibil: <https://www.moldovenii.md/md/section/360>;
2. Cesare Cesariano. Vitruviu. Despre arhitectură. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964, p. 57;
3. Мунтяну А. Эстетика архитектурного пространства, объема и формы - архитектурная среда. În culegere: Международная научно-практическая конференция-Архитектура и архитектурная среда: вопросы исторического и современного развития, ISBN 978-5-9961-2726-9, p. 377-383;
4. Toma L. Tradițiile artei populare în pictura din Moldova. Anii '60 ai secolului XX. În: Arta. Chișinău: Epigraf, 2004, p. 48-53;
5. Munteanu A. Actualitatea și importanța educației muzeale prin colaborarea instituției de învățământ cu familia în contextul gândirii științifice. În culegerea Conferinței științifico-

- internaționale-Condiții pedagogice de optimizare în post criză pandemică prin prisma dezvoltării gândirii științifice, p.85-91, <https://www.doi.org/10.46728/c.18-06-2021.p85-90>
6. Umberto Eco, *Istoria Frumuseții*, Editura Rao, București, 2012, p. 440;
 7. Ghid pentru intervenții asupra clădirilor istorice din Chișinău, ediția a III-a, Urban Lab Chișinău, 2021. Blog [online], ultima editare a paginii la 03 martie 2021. [accesat 10 ianuarie 2022]. Disponibil: https://issuu.com/urbanlabassociation/docs/ghid_chi_in_u_web
 8. Categorie: Monumente de arhitectură din Chișinău. Wikipedia enciclopedia liberă. [online]. ultima editare a paginii la 07 aprilie 2021 [accesat 04 februarie 2022]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Monumente_de_arhitectur%C4%83_din_Chi%C8%99in%C4%83u;
 9. Мунтяну А. Цветовая выраженность в архитектуре, дизайн интерьерного пространства. Колористическая теория – времена года. În culegere: Международная научно-практическая конференция-Архитектура и архитектурная среда: вопросы исторического и современного развития, ISBN 978-5-9961-2726-9, p. 372-377;
 10. Lhote A. *Tratate despre peisaj și figură* (traducere în română de D. Dancu). București: Meridiane, 1969;
 11. Clubul de lectură prietenii celebre în literatură. Pagină facebook [online], [accesat 04 februarie 2022]. Disponibil: https://www.facebook.com/Sectia.de.Carte.pentru.Copii.si.Ludoteca/photos/clubul-de-lectur%C4%83-prietenii-celebre-%C3%AEn-literatur%C4%83-ietera-prietenie-dintre-mihai/2629630007288490/?_rdr
 12. Assunto R. *Peisajul și estetica* (tradus în română de Olga Mircelescu). București: Meridiane, vol. I, 1986, 472 p.;
 13. Munteanu A. *Estetica peisajului în artele plastice din Moldova*, monografie, Editura Luxon-Plus SRL, 2021. -308 p.:fig. ISBN 978-9975-909-81-5, CZU 7.047.03(478). Publicație din resursele financiare ale proiectului de postdoctorat, Provocări societale, cu cifrul 21.00208.0807.00/PD. proiect cu finanțare din proiectul Postdoctorat 2021-2022;
 14. Munteanu A. Creating psycho-emotional conditions in the creative training of future specialists. În culegerea: Conferinței științifico-internaționale-Probleme actuale ale pedagogiei moderne: creativitate, abilități, profesionalitate, pag. 163-169, <https://doi.org/10.36074/krem-ped-k.19.03.2021>;